

Redactioneel

In april 2025 werd de zesde editie van het onderzoek *God in Nederland* gepubliceerd (Kregting, Van Lieburg en Vermeer 2025). Sinds de eerste editie in 1966 is dit onderzoek zo om de tien jaar herhaald. De opeenvolgende edities geven een diepgaand beeld van de ontwikkeling van de betrokkenheid van de Nederlandse bevolking bij het christelijk geloof en de kerken. Deze betrokkenheid is allengs minder geworden – vier op de vijf Nederlanders voelen zich inmiddels niet meer betrokken bij een kerk – en er zijn nauwelijks tekenen dat deze neerwaartse trend spoedig zal omkeren. Uiteraard heeft deze ontwikkeling gevolgen voor de kerken zelf. Maar er zijn ook andere gevolgen, voor de manier waarop we samenleven en voor de instanties die hieraan bijdragen. Over al deze gevolgen gaan negen reflecties in het eerste gedeelte van dit themanummer. In de eerste reflectie staan de gevolgen van ontkerkelijking voor de sociale cohesie van onze samenleving in het algemeen centraal (Versantvoort, SCP-PThU). Daarna volgen meer specifiek de gevolgen voor veel onderwijs- en zorginstellingen die zijn voortgekomen uit de christelijke traditie of ook vandaag nog een confessionele signatuur hebben. Deze gevolgen komen aan bod in reflecties over ons onderwijs en de identiteit van scholen (Van Deursen-Vreeburg en Van Dijk-Groeneboer, Tilburg University), en over geestelijke verzorging in onder andere de zorg (Den Toom en Liefbroer, Tilburg University). Aparte aandacht is er voor de relatie tussen de overheid en religie, in het algemeen en aangaande godsdienstvrijheid (Van Bijsterveld, RU) en in het bijzonder aangaande religieus erfgoed (Toebast, RCE). De gevolgen voor de kerken zetten we uiteen in drie reflecties, te weten voor de Protestantse Kerk in Nederland (Van der Meulen, PKN-PThU), voor de kleine orthodox-protestantse kerken (meer specifiek voor de Nederlandse Gereformeerde Kerken; Schaeffer, TUU) en voor de Rooms-Katholieke Kerk (De Groot en Kindermann, Tilburg University). Als afsluiting van dit gedeelte worden de consequenties van de ontwikkelingen voor de christelijke geloofsgemeenschappen met een niet-westerse migratieachtergrond besproken (Grant, SKIN).

Na het eerste gedeelte over de consequenties van *God in Nederland 1966-2024* volgt een intermezzo. Het proces van ontkerkelijking in Nederland mag inmiddels bij menig een als algemeen bekend worden beschouwd, toch kan iedere nieuwe editie van het onderzoek op forse media-aandacht rekenen. Deze receptie door de media en

de specifieke *framing* die daarmee gepaard gaat, staan centraal in de reflectie in dit intermezzo (Van den Hemel, Meertens Instituut-UU).

Het tweede gedeelte van dit themanummer biedt reflecties op hoe we religie in het hedendaagse Nederland kunnen – of zelfs dienen – te onderzoeken. *God in Nederland* doet dit met survey-onderzoek en richt zich op de rol van institutionele, kerkelijke religie onder de Nederlandse bevolking van 17 jaar of ouder. Maar dit is exclusief de aanhangers van niet-christelijke religies, onder wie de grote groep moslims in ons land. De keuzes hiervoor zijn vooral pragmatisch van aard en hebben te maken met de (christelijke) oorsprong die het onderzoek bij aanvang in 1966 had en het longitudinale karakter dat het onderzoek daarna kreeg. Maar hierdoor wordt ondertussen ‘het complete plaatje’ gemist, zo betogen een aantal auteurs in de laatste artikelen. In de eerste drie reflecties (Klomp, PThU; Van Rooden, UvA; Van Lieburg, VU) komen zowel de methode als de onderzoekspopulatie en de definitie van religie aan bod; het zijn uitwerkingen van de toespraken bij de presentatie van het boek *God in Nederland* op 25 april 2025 op de Vrije Universiteit Amsterdam. Daarna wordt een uitgebreide onderzoeksagenda gepresenteerd waarmee we beter zicht kunnen krijgen op de religiositeit van Nederlanders met een migratieachtergrond, onder wie veel moslims (Fenella Fleischmann, UvA). In de reflectie die daarop volgt, wordt bepleit waarom het toch ook belangrijk blijft om institutionele religie te blijven onderzoeken aan de hand van de theorie van functionele differentiatie (Erik Sengers, Tilburg University). De laatste reflectie van dit themanummer gaat nader in op de definitie van religie die ten grondslag ligt aan het onderzoek, specifiek in relatie tot de notie van civiele religie (Janneke Stegeman, VU).

Al met al biedt dit themanummer een groot aantal rijke reflecties die religie in Nederland in kaart brengen en aandacht besteden aan de wijze waarop we dit het beste kunnen doen. We wensen u veel leesplezier!

Redactie *Religie & Samenleving*